

УДК [159.922.76:616.896]:[376-056.264:811.161.2'373]

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12\(17\)-437-447](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12(17)-437-447)

Созонюк Ольга Степанівна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. С.Бандери,12, м. Рівне, 33028, тел.: (0362) 63 30 66, <https://orcid.org/0000-0002-6810-6341>

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОГО ТА ЛОГОПЕДИЧНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЛЕКСИКИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ

Анотація. У статті здійснено аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури з досліджуваної проблеми. Визначено, що успішна корекція формування лексичної сторони мовлення здійснюється в результаті багатоаспектного впливу, спрямованого на мовленнєві процеси, на активізацію пізнавальної діяльності дошкільників та школярів. Досліджено, що робота фахівців з аутичними дітьми повинна відбуватися в тісному контакті з сім'єю, з батьками. Важливо постійно здійснювати психологічний супровід сім'ї, що виховує дитину з розладами спектру аутизму, оскільки саме допомога спеціалістів може надати суттєву допомогу в подоланні багатьох проблем з їх дитиною.

Також доведено, що дитина з аутизмом потребує тривалого корекційно-розвивального впливу для того, щоб навчитись самостійно висловлювати свої думки та переживання. Розвиток мовленнєвої функції є досить важливим для дитини з аутизмом, оскільки, зазвичай, такі діти намагаються отримати бажане не мовленнєвими засобами впливу на інших, а саме криком, проявом агресії, протяганням рук до об'єкту бажань. Інша людина в такому випадку виступає знаряддям, а не об'єктом комунікації.

Охарактеризовано методики, які є досить ефективними в опануванні дітьми лексики. Зокрема, Video Modeling є успішним інструментом, що використовується для покращення розмовної мови аутичної дитини, збільшення її словникового запасу і підвищення комунікативних здібностей, а також Picture Exchange Communication System (PECS). Рекомендується в якості ефективного інструменту для підвищення вербальної комунікації аутичних дітей. PECS – це система, яка пов'язує фотографії з вербальною комунікацією, таким чином, навчаючи аутичних дітей ефективній комунікації.

Встановлено, що ранній початок психокорекційної роботи в комплексі з іншими необхідними заходами виступає важливою передумовою та запорукою розвитку комунікативної функції дітей з РСА.

Ключові слова: діти з розладами аутичного спектру, мовленнєві порушення, психокорекційний супровід, методики корекції мовленнєвих порушень.

Sozoniuk Olha Stepanivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Age and Pedagogical Psychology, Rivne State Humanitarian University, S. Bandery St., 12, Rivne, 33028, tel.: (0362) 63-30-66, <https://orcid.org/0000-0002-6810-6341>

FEATURES OF THE PSYCHO-CORRECTIVE AND LOGOPEDICAL INFLUENCE ON THE VOCABULARY DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Abstract. The article analyzes domestic and foreign scientific literature on the researched problem. It has been determined that the successful correction of the formation of the lexical side of speech is carried out as a result of a multidimensional influence aimed at speech processes and the activation of cognitive activity of preschoolers and schoolchildren. It has been studied that the work of specialists with autistic children should take place in close contact with the family and parents. It is necessary to constantly provide psychological support to a family which is raising a child with autism spectrum disorders, because the help of specialists can provide significant help in overcoming many problems with their child.

It has also been proven that a child with autism needs long-term corrective and developmental support in order to learn to express his thoughts and feelings independently. The development of the speech function is quite important for a child with autism, because usually such children try to get what they want by non-verbal means of influencing others, namely by shouting, showing aggression, reaching out to the object of their wishes. In this case, the other person becomes a tool, but not an object of communication.

Methods that are quite effective in children's acquisition of vocabulary are described. Video Modeling is a successful tool used to improve the spoken language of an autistic child, increase his/her vocabulary and improve communication skills, as well as the Picture Exchange Communication System (PECS). PECS is a system that links pictures with verbal communication, thus teaching autistic children to communicate effectively.

It has been established that the early start of psychocorrective work in combination with other necessary measures is an important prerequisite and guarantee for the development of the communicative function of children with early autism syndrome.

Keywords: children with autistic spectrum disorders, speech disorders, psychocorrective support, methods of speech disorders correction.

Постановка проблеми. Зміни в суспільстві, освітній політиці, гуманізація навчання і виховання, спрямовані на гармонійний розвиток особистості, її соціалізацію та індивідуалізацію, визначають зміни і в спеціальній освіті, для якої одним з найважливіших завдань є створення умов для раннього виявлення, корекції і компенсації відхилень у розвитку дітей із психофізичними порушеннями. Особливо значущими стають проблеми виявлення важких мовленнєвих порушень у дітей та вибір оптимальних шляхів корекції у логопедії в умовах безперервного удосконалення змісту корекційного навчання у системі спеціальної дошкільної і шкільної освіти. Останнім часом в Україні збільшується кількість дітей з порушеннями психофізичного, у тому числі, і мовленнєвого розвитку. В психологічній і педагогічній роботі з дітьми на даний час досить гостро постає проблема труднощів у формуванні мовлення дітей з органічними порушеннями психофізичного розвитку. Особливо в умовах психіатричного стаціонару часто доводиться зустрічатися з проблемою збільшення кількості дітей, в яких порушене – недорозвинуте або ж не сформоване мовлення. Причиною цього, як правило, є комплексні органічні порушення. Сюди належать діти з розладами спектру аутизму, моторною та сенсорною алалією, порушенням слуху, інтелектуальним недорозвитком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень (Аппе Ф., Башина В.М., Купчак О.М., Літвінова О.В., Логвінова І.П., Зимняя І.А., Ремшмідт Х., Скрипник Т.В., Шульженко Д.І.) свідчить про те, що здатність висловлюватися, сприймати і розуміти звернену мову дає можливість розвинути у дитини здатність до комунікації, допоможе не уникати спілкування, підвищить рівень її адаптації в навколишньому світі.

Сучасні підходи до проблеми мовленнєвого розвитку дітей з РСА та результати досліджень (Баєнська О.Р., Конопляста С.Ю., Тарасун В.В., Островська К.І.) свідчать про значущість проблеми в аспекті комунікативної сфери аутичної дитини. Корекція мовленнєвих порушень, постійне збагачення словника є необхідною умовою для розвитку комунікативних вмінь дитини.

Проводяться численні експериментальні дослідження щодо можливостей розвитку мовлення у дітей з РСА. Багато науковців, зіштовхуючись з мовленнєвими проблемами аутичної дитини, намагаються розробити техніки, спрямовані на логопедичну корекцію мовлення у таких дітей. Сприяти становленню мовлення в аутистів як необхідного засобу пізнання та комунікації є важливою суспільною справою.

Метою даної статті є охарактеризувати особливості психокорекційного та логопедичного впливу на розвиток лексики дітей з розладами аутичного спектру.

Виклад основного матеріалу. Успішна корекція формування лексичної сторони мовлення здійснюється в результаті багатоаспектного впливу, спрямованого на мовленнєві процеси, на активізацію пізнавальної діяльності

дошкільників та школярів. Досягненню цього сприяє побутова діяльність дітей, цілеспрямовані спостереження за природою, життям людей і тварин, власні дії з предметами, іграшками, різні види ігор. І особливо важливими для активного розвитку мовленнєвої діяльності дітей з аутичними розладами є спілкування з тими дорослими, які опікають, навчають дитину (батьки, вихователі, логопеди, психологи).

Аппе Ф. наголошує на тому, що корекційна робота з аутичною дитиною повинна здійснюватися поетапно, зважаючи на рівень вираженості дизонтогенезу. При цьому використовуються два режими: помірний і активний. На перших етапах роботи відпрацьовуються реакції поживлення і стеження, формується зорово-моторний комплекс. У подальшому, в процесі маніпуляцій з предметами розвивають тактильне, зорово-тактильне, кінестетичне, м'язове сприйняття. На наступних етапах проводяться терапевтичні техніки [1].

Дослідниця дітей з РСА Пасевіна О.А. вважає, що «більшість особливостей розвитку дітей з РАС підлягають корекції при дотриманні певних принципів організації відновлювально-терапевтичної (психореабілітаційної, а іноді і психофармакологічної) і корекційно-розвивальної роботи». Авторка висловлює думку про те, що необхідною умовою такої діяльності є висока інтенсивність психолого-педагогічних занять (до 35-40 годин і не менше 20-25 годин на тиждень) у перші півроку супроводу [2].

Правильно організовані психолого-педагогічні та логопедичні психокорекційні заняття передбачають не лише формування лексичної сторони мовлення, але є надзвичайно важливими для налагодження комунікації і подальшої інтеграції дитини в соціум.

У випадку аутичних порушень словникову роботу необхідно проводити планомірно та систематично, враховуючи наступні фактори:

- рівень захворювання дитини;
- рівень порушення мовленнєвого розвитку;
- вікові відмінності;
- індивідуальні мовленнєві здібності та особливості ;
- індивідуально-психологічні особливості.

Роботу з розвитку мовлення дітей з аутизмом спочатку варто проводити індивідуально, відповідно до рівня інтелектуального розвитку дитини. Потім, при можливості, дитину можна включати в групове навчання. Корекційна робота з розвитку мовлення вимагає великого напруження і може розтягуватися на досить тривалий час. Основними завданнями цієї роботи є:

- диференціація рівня мовленнєвих порушень, зумовлених аутизмом і супутніми синдромами;
- встановлення емоційного контакту з дитиною;
- вибір індивідуальних способів активізації мовленнєвої діяльності;

- формування і розвиток спонтанного мовлення в побуті і в грі;
- розвиток мовлення в навчальній ситуації.

Організуючи роботу з дітьми з РАС, варто розуміти, що ефективність корекційного процесу багато в чому залежатиме від створення особливих умов, в яких реально можна було б поєднувати психолого-педагогічну, медичну та інші види допомоги і відслідковувати динаміку розвитку дитини.

Логопедична робота, спрямована на збільшення лексичного обсягу, з кожною дитиною з РСА проводиться поступово, спочатку індивідуально, а потім, при можливості, в групах. Науковці пропонують виділяти в корекційно-логопедичній роботі з аутичними дітьми декілька етапів.

На першому етапі відбувається контакт-адаптація дитини до нових умов. Встановлюється емоційний контакт. Важливо створити емоційно позитивний настрій. Основні правила цього етапу: врахування емоційного рівня та мовленнєвих можливостей дитини; затишна, сенсорно сприятлива атмосфера, тихий і спокійний голос, плавні неквапливі рухи логопеда.

На другому етапі ставляться завдання щодо формування передумов мовленнєвого розвитку – розвитку мовленнєвого наслідування, що передбачає роботу над: звуконаслідуванням, ротовою увагою, навичками наслідування, розумінням слів, мовленнєвим диханням, активізацією артикуляційного апарату, мисленням, ініціативою та інтересом до спілкування. На цьому етапі необхідно формувати зв'язок «символ-предмет», щоб дитина почала користуватися експресивним мовленням для взаємодії з оточуючими.

На третьому етапі робиться наголос на формуванні базового словникового запасу. При цьому зусилля зосереджують на розвитку складової структури слів, нарощуванні можливостей артикуляційного апарату, розвитку звуковимови. В роботі застосовують предметні, рухові (спортивні) і, за можливості, сюжетні ігри з використанням дієслів наказового способу. Можна створити індивідуальний для кожної дитини логопедичний альбом: з графічними символами звуків, з артикуляційними профілями, візуальними діалогами.

На четвертому етапі відбувається формування навичок спілкування в діалозі у побуті, поліпшення якості звуковимови. Основне завдання цього етапу – формування і розвиток спонтанного мовлення в ігровій діяльності з врахуванням індивідуальних можливостей дитини [2].

Очевидно, що робота, спрямована на розвиток експресивного мовлення, зростання словникового запасу дітей з РСА передбачає їх постійне навчання через включеність в коло сім'ї, в навчальні ситуації з різними фахівцями, в комунікацію з оточуючими.

Робота фахівців з аутичними дітьми повинна відбуватися в тісному контакті з сім'єю, з батьками. Необхідно постійно здійснювати психологічний супровід сім'ї, що виховує дитину з РАС, оскільки саме допомога спеціалістів може надати суттєву допомогу в подоланні багатьох проблем з їх дитиною.

Робота з батьками має особливе значення в корекційно-логопедичній роботі з аутичними дітьми. Роль сім'ї важлива сама по собі: як сприймають близькі особливості поведінки дитини з РСА, яку участь беруть у корекційному процесі. Саме батьки зацікавлені в наступності допомоги таким дітям, починаючи з дошкільного віку і закінчуючи «дорослим життям» [3].

На індивідуальних консультаціях логопеди знайомлять батьків з розробленою та затвердженою індивідуальною програмою розвитку і виховання дитини. Далі робота з сім'єю продовжується у вигляді комплексних домашніх завдань. Це дає можливість тримати батьків у курсі справ щодо проведення корекційно-логопедичної роботи, а також навчати їх самостійно працювати з дітьми вдома.

Враховуючи особливості сімейного виховання, Л.І.Трофименко вважає, що початкові зустрічі та логопедичну роботу з дітьми «варто проводити тією мовою, якою дитина спілкується у родині (російською чи українською), особливо, коли вона вперше відвідує дошкільний навчальний заклад або проходить первинне обстеження. Це важливо для того, щоб правильно налаштувати дитину на спілкування та одержати достовірні і точні результати виконання завдань та проб» [4].

Дитина з аутизмом потребує тривалого корекційно-розвиваючого супроводу для того, щоб навчитись самостійно висловлювати свої думки та переживання. Розвиток мовленнєвої функції є досить важливим для дитини з аутизмом, оскільки, зазвичай, такі діти намагаються отримати бажане не мовленнєвими засобами впливу на інших, а саме криком, проявом агресії, протяганням рук до об'єкту бажань тощо. Інша людина в такому випадку виступає знаряддям, а не об'єктом комунікації.

Складність та різноманітність проявів аутизму, і, особливо, лексичних порушень у кожній конкретній дитини, зумовлює необхідність виваженого, суворо індивідуального підходу в організації логопедичної роботи. На думку сучасних дослідників проблеми (В.І.Тарасун, Д.І.Шульженко) діагностика порушень у розвитку лексичної сторони мовлення повинна включати в себе наступні складові:

- дослідження лексичного значення слова;
- визначення наявності в імпресивному та експресивному словнику необхідних груп слів;
- вивчення особливостей розуміння і засвоєння узагальненого лексичного значення слова;
- розуміння контекстуально зумовленого значення слова (прямого значення слова у контексті).

Так, наприклад, відомий дослідник мовленнєвих проблем при РСА – М.М.Ліблінг вважає, що внесення емоційного смислу в життя аутичної дитини, в те, що вона робить і в те, що почуває, - це єдиний адекватний шлях для того, щоб досягти її «включеності» в реальність, усвідомлення нею

навколишнього, і, відповідно, розуміння нею мови. Науковець пропонує досягти цього з допомогою спеціального емоційно-сміслового коментарію, який повинен супроводжувати дитину протягом всього дня [5].

Важливим у даному методичному підході є те, що емоційно-смісловий коментарій обов'язково повинен бути прив'язаним до досвіду дитини, до того, що вона знає, бачила, на чому зупиняла свою увагу. Цей підхід вносить смисл навіть в беззмістовну активність аутичної дитини, в її аутостимуляцію. Емоційно-смісловий коментарій ставить емоційні акценти на позитивному, фіксує на приємних для дитини відчуттях, нівелюючи неприємне; допомагає зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, дає дитині уявлення про суть, влаштування предметів і явищ. А також допомагає подолати страхи, стереотипні потяги дитини, знімає напруження, викликає цікавість до навколишнього; передає розуміння життєвих подій, їх взаємозалежність, залежність від соціальних правил, допомагаючи дитині хоча б в якійсь мірі отримати уявлення про людські емоції, почуття, взаємини. Важливо при цьому коментувати почуття дитини, вербалізуючи її емоційні реакції, пояснювати її реакції інших. М.Ліблінг вважає, що емоційно-смісловий коментарій не повинен бути простим, краще, щоб він був якомога детальнішим [5].

Сучасні наукові дослідження спрямовуються на пошук ефективних засобів активізації комунікації в дітей із РСА, а також на розробку програм формування та розвитку мовленнєвої діяльності зазначеної категорії дітей.

Програми допомоги таким дітям укладають, враховуючи певні вимоги, зокрема:

- ранній початок навчання;
- використання суворо структурованих програм (чітка структура досить добре сприймається дітьми з аутизмом);
- залучення сім'ї в програму навчання;
- інтеграція програми у повсякденне життя дитини.

Дуже часто ми стаємо свідками того, що майже половина дітей з РАС не користуються мовленням взагалі, інші діти стикаються з труднощами різного рівня через відсутність розуміння зверненого до них мовлення. Окрім того, переживають почуття тривоги та відстороненості через нерозуміння і непередбачуваність для них подій навколишнього середовища.

Як бачимо, проблема корекційно-логопедичної роботи, спрямованої на розвиток експресивного мовлення та, зокрема, його лексичної складової, у дітей із РСА є актуальною та далекою від свого остаточного вирішення. Логопедична робота в комплексі з іншими необхідними заходами медикаментозного, корекційного та реабілітаційного спрямувань виступає важливою передумовою та запорукою розвитку комунікативної функції таких дітей та можливості їх функціонування в суспільстві.

У логопедичній вітчизняній науці та практиці досягнуто значних зрушень на шляху до створення корекційних програм, методик, підручників, навчальних, практичних посібників для роботи з аутичними дітьми та впровадження їх у практику. Все це сприяє ефективності та результативності навчально-виховного процесу у дошкільних та шкільних закладах освіти.

Аналіз словникового запасу дітей з порушеним розвитком мовлення дозволяє виявити своєрідний характер лексичних порушень дітей з РСА. Становлення їх лексичного запасу є суттєво обмеженим, через що і виявляється затримка експресивного мовлення.

Проводячи роботу зі збагачення словника дітей з аутичними розладами варто показувати їм тісний зв'язок між словом і відчуттям, словом і уявленням. Наприклад, логопед пропонує дітям відчутти на дотик воду, при цьому говорить: «Вода холодна». Безпосереднє відчуття холоду дає змогу дитині правильно зрозуміти і засвоїти значення слова.

Встановлено, що діти з аутизмом не можуть самостійно називати слова, що є наявними в їх пасивному словнику, неправильно використовують слова в мовленнєвому контексті. В аутичних дітей спостерігаються різноманітні заміни слів у мовленні: вони неправильно називають предмети, що подібні за зовнішніми ознаками (майка – сорочка, фонтан – душ); змінюють назви предметів, що подібні за призначенням (глечик – пляшка, диван – крісло); змінюють назви предметів, що ситуативно пов'язані з ними (каток – лід); частину предмета замінюють його назвою (стовбур – дерево, пелюстки – квітка); замінюють слова, що позначають видові поняття і навпаки (береза – дерево, посуд – тарілка); замість одного слова використовують словосполучення або речення (бінокль – щоб дивитися, шланг – воду лити); назви дій замінюють словами, близькими за ситуацією і зовнішніми ознаками (вирізає – рве, ключ – стукає); не можуть назвати деякі дії (підстрибувати, зазирати); не знають назв багатьох кольорів; не розрізняють і не називають форму предметів (квадратний, круглий).

Сформованість функції називання (позначання) предметів та дій вказує на співвідношення реального образу з конкретним словом. Це є досить важливим для становлення в аутичної дитини уявлень про навколишній світ. Однак, розвиток функції називання зумовлений також розумінням дитиною інструкції та готовністю дитини вступати в контакт з іншою людиною.

Важливим моментом для розвитку функції експресивного мовлення і збагачення обсягу лексики є запуск процесу комунікації дитини з іншими. Необхідно, ґрунтуючись на потребах, інтересах, бажаннях дитини, стимулювати проговорення простих слів «дай», «допоможи», «відпусти» тощо

Дослідження стану фонетико-фонематичної системи мовлення включає обстеження звуковимови та звукової структури слова, стану сформованості фонематичних процесів (сприймання, уявлення, аналізу) та виявлення причин, які лежать в основі їх порушень.

Під час дослідження звукової сторони мовлення необхідно звернути увагу на особливості відтворення дитиною звукового складу слова, чи усі звуки вимовляються правильно, чи є пропуски, заміни звуків, спотворення, стабільний чи нестабільний характер порушень.

Роботу, спрямовану на формування і збагачення лексики необхідно починати з визначення особливостей розвитку лексичної сторони мовлення у даної дитини. Для цього важливо, по-перше:

- виявити стан сформованості лексичного значення слова;
- дати розуміння контекстуально зумовленого значення слова;
- навчити переносити засвоєне значення на нові аналогічні ситуації;
- сформувати вміння добирати синоніми, антоніми;
- дати розуміння багатозначності слова.

По-друге:

- визначити особливості системи морфологічного словотворення;
- дати розуміння твірного та похідного слів і їх порівняння за значенням;
- сформувати вміння практично оперувати словотворчими морфемами у процесі словотворення (за аналогією і самостійно);
- навчити виділяти на практичному рівні спільну морфему (префікс, суфікс) у ряді слів (робити морфологічний аналіз слова).

Для адекватного засвоєння лексики необхідно навчити дитину встановлювати смислові зв'язки між словами.

Більшість видів навчання аутичною дитиною відбуваються у вигляді гри. Існує багато варіантів формування індивідуальної програми для кожної конкретної дитини з врахуванням її особливостей та інтелектуального рівня. Багато методик розроблені закордонними фахівцями. Приведемо декілька методик, які, на нашу думку, є досить ефективними в опануванні дітьми лексики, як наприклад:

1. Video Modeling є успішним інструментом, що використовується для покращення розмовної мови аутичної дитини, збільшення її словникового запасу і підвищення комунікативних здібностей.

2. Picture Exchange Communication System (PECS) – система, розроблена на початку 1990-х рр. Рекомендується в якості ефективного інструменту для підвищення вербальної комунікації аутичних дітей. PECS – це система, яка пов'язує фотографії з вербальною комунікацією, таким чином навчаючи аутичних дітей ефективній комунікації.

PECS складається з 6 фаз:

Перша фаза починається з навчання втрьох: дитина, яка буде передавати повідомлення, людина, яка буде отримувати повідомлення і дорослий помічник, який буде свідомо допомагати людині у виконанні цільової реакції. Дорослий демонструє дитині картку із зображенням предмету чи їжі, яким дитина надає перевагу, коли вона тягнеться до бажаного об'єкта, помічник допомагає дитині взяти цю картку. Після цього

він допомагає дитині віддати цю картку іншій людині, коли дія виконана, дитина отримує бажаний предмет.

Друга фаза – здійснюються спроби заохочувати самостійність дитини, але помічник знову присутній для підтримки обміну. Доцільно, щоб дитина або дорослий, що використовує PECS, звик завжди носити з собою книжку із зображеннями і ставився до цього відповідальною.

Третя фаза – дитина починає сама вибирати потрібне зображення з багатьох картинок, що належать до різних сфер.

Четверта фаза – дитина викладає картки з зображенням предмета на смужку для речення, на якій написано «я хочу», після чого віддає смужку дорослому.

П'ята фаза – дитина починає відповідати на запитання: «Що ти хочеш?» за допомогою смужки з реченням. Якщо адресат повідомлення почне надто рано задавати питання чи використовувати вказівний жест, то це може стати небажаною підказкою, яка заважатиме цільовій поведінці.

Шоста фаза – додаються такі питання, як: «Що ти бачиш?» і «Що у тебе». Ці питання мають на меті познайомити дитину з таким видом комунікації, як коментування, в то час, як перша фраза стосувалась лише прохань [6].

Зокрема, методика Repetitive Speech дозволяє збільшувати словниковий обсяг дитини. Рекомендується використання пісень, до яких аутична дитина виявляє цікавість, і, наприклад, зупиняти пісню посередині, щоб дитина самостійно могла її закінчити або договорити.

Досить відомим є метод «Піктограми». Існує ряд комп'ютерних програм з каталогами, що складаються з чітких лінійних картинок, які являють собою

широкий спектр об'єктів, дій і почуттів. Дана система легка і зрозуміла, що дозволяє використовувати її для розвитку лексичної сторони експресивного мовлення для дітей з РСА і, навіть, для дітей з низьким інтелектом.

Фотографії та об'єкти – ще одна система, яку може засвоїти аутична дитина з низьким рівнем розвитку функціонального мовлення та мови, коли метод піктограм є надто складним для дитини. Використання фото вимагає, щоб дитина спочатку бачила справжній предмет, а потім побачила чітке і зрозуміле зображення предмета на фото. Приклад використання фотографій: серія фото із зображенням ігрової діяльності може висіти на стіні, і дитина знімає одне фото, яке їй до вподоби. Можливо дитина, таким чином, висловлює своє бажання пограти саме в таку гру, яка зображена на фото. Також серії фотографій можна використовувати для розмежування етапів одягання дитини. Дитина таким чином запам'ятовує послідовність виконання дій і їй легше на потім дотримуватися цієї послідовності.

Для розробки найбільш ефективного способу спілкування з дитиною з РСА надзвичайно важливо, щоб батьки і фахівці усвідомлювали тип і труднощі проблеми навчання дитини експресивному мовленню і постійно працювали над збільшенням обсягу слів в активному словнику дитини, від цього залежить і розвиток комунікативної здатності аутистів.

Висновки. Все вищесказане свідчить про важливість і актуальність правильної організації корекційно-логопедичної роботи, спрямованої на розвиток експресивного мовлення та, зокрема, його лексичної складової, у дітей із РСА. Ранній початок логопедичної роботи в комплексі з іншими необхідними заходами виступає важливою передумовою та запорукою розвитку комунікативної функції таких дітей та можливості їх функціонування в суспільстві.

Таким чином, логопедична робота з дітьми із аутизмом дає їм можливість наблизитись до розуміння навколишнього світу та навчитися, по можливості, повноцінно спілкуватись з людьми, що їх оточують. Виконання завдань, описаних вище, дозволяє поступово формувати і збільшувати словниковий обсяг експресивного мовлення дитини з РСА.

Література:

1. Аппе Ф. Введение в психологическую теорию аутизма / Ф. Аппе. – В : Теревинф, 2006. – 216 с.
2. Пасевіна О. А. Можливості інклюзивного навчання дітей з розладами аутистичного спектру / О. А. Пасевіна // Молодий вчений. – 2013. – № 2 (02).
3. Літвінова О. В. Щодо питання систематизації мовленнєвих порушень при аутизмі / О. В. Літвінова // Логопедія. – 2013. – № 3.
4. Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ // Дефектологія. – 2011. – №4. – С. 35 – 38.
5. Либлинг М.М. Развитие речи аутичного ребенка. Подготовка к обучению детей с ранним детским аутизмом // Дефектология, 1998, № 1. - с. 69.
6. Скрипник Т.В. Комплексна програма розвитку дітей з аутизмом (на допомогу фахівцям): навч.-метод. посіб. / Т.В.Скрипник. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 54 с.

References:

1. Appe F. (2006). *Vvedeniye v psykholohycheskuiu teoryiu autyzma* [Introduction to the psychological theory of autism] / F. Appe. – V : Terevynf, 2006. – 216 s.
2. Pasievina O. A. (2013). *Mozhlyvosti inkluzyvnoho navchannia ditei z rozladamy autystychnoho spektru* [Possibilities of inclusive education of children with autism spectrum disorders] / O. A. Pasievina // *Molodyi vchenyi*. – 2013. – № 2 (02) [in Ukrainian].
3. Litvinova O. V. (2013). *Shchodo pytannia systematyzatsii movlenniievkykh porushen pry autyzmi* [The issue of systematization of speech disorders in autism] / O. V. Litvinova // *Lohopediia*. – 2013. – № 3 [in Ukrainian].
4. Trofymenko L.I. (2011). *Formuvannia oriientuvannia na slovo yak odynytsiu movy u doshkilnykiv iz ZNM* [Formation of orientation on a word as a unit of speech for preschoolers with general underdevelopment of speech] // *Defektolohiia*. – 2011. – №4. – S. 35 – 38 [in Ukrainian].
5. Lyblynh M.M. (1998). *Razvytye rechy autychnoho rebenka. Podhotovka k obucheniyu detei s rannym detskim autyzmom* [Speech development of an autistic child. Preparation to educate children with early childhood autism] // *Defektolohyia*, 1998, № 1. - s. 69.
6. Skrypnyk T.V. (2013). *Kompleksna prohrama rozvytku ditei z autyzmom (na dopomohu fakhivtsiam)* [Comprehensive program for the development of children with autism (to help the experts)]: navch.-metod. posib. / T.V.Skrypnyk. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. – 54 s. [in Ukrainian].